

Beata STYPULKOWSKA
(Częstochowa, WIT)

Propozycje przedstawienia biblijnych przykładów wiary podczas lekcji religii i katechezy parafialnej

W dzisiejszym świecie, a zwłaszcza w Roku Wiary, refleksja katolików koncentruje się wokół potrzeby odnalezienia drogi wiary, „aby coraz wyraźniej ukazywać radość i odnowiony entuzjazm, które rodzi spotkanie z Chrystusem”¹. Dlatego tak ważne są świadectwa życia chrześcijan, którzy doświadczają życia w komunii z Bogiem.

Nauczanie religii powinno dostarczyć uczniom przykładów życia wiary. Takie przykłady najpierw znajdziemy w Piśmie Świętym. Zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie możemy przeczytać o osobach, które spotkały Boga, co wpłynęło na całe ich życie. W kanonie biblijnym mamy dwa wyraźne wykazy ludzi będących przykładem życia wiary. Jeden spis znajduje się w Starym Testamencie w Mądrości Syracha, w tzw. pochwaleniu ojców (Syr 44, 1-50, 21.). Drugi spis – w Nowym Testamencie – zamieścił autor Listu do Hebrajczyków (Hbr 11). Ten list został wybrany jako propozycja katechetyczna dla lekcji religii i katechezy parafialnej wprowadzającej „we właściwe rozumienie Biblii i rozmiłowanie w takim jej czytaniu, żeby można było odkryć zawartą w niej prawdę Bożą i skłonić czytającego do udzielenia odpowiedzi na orędzie, które Bóg swoim słowem kieruje do ludzkości”².

¹ BENEDICTUS XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae „Porta fidei” quibus anno fidei inchoatur* (PF), 2, AAS 103 (2011), s. 723: “[...] ut in lucem laetitia et renovatum studium Christum conveniendi liquidius usque proferantur”, BENEDYKT XVI, *List apostolski „Porta fidei” w formie motu proprio ogłaszający Rok Wiary*, tekst pol., Kraków 2012, s. 5-6.

² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (PDK), Kraków 2001, n. 58. Na temat katechezy biblijnej zob. J. KOACHEL, Z. MAREK, *Pedagogia biblijna w katechezie*, Kraków 2012; R. CEGLAREK, *Typologia i dobór metod biblijnych w katechezie*, „Polonia Sacra” XIV (XXXII) (2010) nr 27 (71), s. 47-58; *Obecność Biblii w katechezie*, red. H. Słowińska, Lublin 2008; A. E. KLICH, *Pismo Święte w polskiej katechezie posoborowej. Studium egzegetyczno-katechetyczne*, Kraków 2005; B. STYPULKOWSKA, *Specyfika katechezy biblijnej we współczesnej szkole*, „Polonia Sacra” VI (XXIV) (2002) nr 11 (55), s. 323-339; A. DŁUGOSZ, B. STYPULKOWSKA, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, Kraków 2000; B. STYPULKOWSKA, *Dlaczego dydaktyka biblijna jest konieczna w formacji katechetycznej?*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” XXVII (1999), s. 249-280; B. STYPULKOWSKA, *Teoretyczne i praktyczne założenia przygotowania katechetów do poprawnej interpretacji tekstów biblijnych z uwzględnieniem form samokształcenia kierowanego*, Kraków 1999; Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, Kraków 1998; Z. MAREK, *O korzystaniu z Pisma św. w głoszeniu zbawczego orędzia*, „Horyzonty Wiary” 6 (1995) nr 3, s. 47-64; T. LOSKA, *Heurystyka integralna. Próba syntezy zasad rozumienia i wyjaśniania Pisma Świętego w Kościele*, Kraków 1995; G. KUSZ, *Biblia w katechezie wczoraj i dziś*, w: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*, red. J. Kudasiewicz, Lublin 1991, s. 87-115; G. KUSZ,

Oprócz Pisma Świętego zostały uwzględnione inne źródła, wynikające z przeżywanego obecnie w Kościele Roku Wiary. Jednym z nich jest Katechizm Kościoła Katolickiego, do którego czytania zachęcił Benedykt XVI, ogłaszając Rok Wiary³. W *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* czytamy, że „Pismo Święte i Katechizm Kościoła Katolickiego są dwoma punktami odniesienia inspirującymi całą działalność katechetyczną Kościoła w naszych czasach”⁴. Oba te źródła są ważnym aktualnie wyrażeniem żywej Tradycji Kościoła⁵. Dla naszych potrzeb interesują nas w Katechizmie Kościoła Katolickiego biblijne przykłady życia wiary. Można je znaleźć w części poświęconej modlitwie⁶.

Trzecim źródłem dla naszego artykułu jest sam List apostolski Benedykta XVI ogłaszający Rok Wiary. Papież podaje w nim przykłady ludzi wiary od czasów Nowego Testamentu aż do czasów współczesnych⁷. W związku z naszym celem zajmiemy się tylko przykładami biblijnymi.

W niniejszym artykule najpierw przyjrzymy się wskazówkom dokumentów katechetycznych odnoszących się do biblijnych przykładów wiary, następnie omówimy przykłady wiary dla chrześcijan podane przez autora Listu do Hebrajczyków (Hbr 11), wymienimy przykłady ludzi modlących się podane przez Katechizm Kościoła Katolickiego⁸, a następnie zwrócimy uwagę na osoby i grupy osób wymienione przez papieża Benedykta XVI w Liście apostolskim *Porta fidei*⁹. Całość zakończy podsumowanie.

Przedstawione propozycje przykładów wiary odnoszą się do lekcji religii oraz katechezy parafialnej. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* z roku 1997 odróżnia lekcję religii od katechezy. Mówi o tym, że nauczanie religii w szkole posiada własny charakter, a relacja między nauczaniem religii w szkole i katechezą jest relacją zróżnicowania i komplementarności¹⁰. Natomiast *Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce* podaje, że „w warunkach polskich, biorąc pod uwagę historyczne uwarunkowania oraz utwierdzoną przez ostatnie dziesięciolecie tradycję katechetyczną, należy szkolne nauczanie religii traktować jako

Wykorzystywanie zasad współczesnej hermeneutyki biblijnej w katechezie, „Ateneum Kapłańskie” 71 (1979), z. 2-3, s. 292-300; J. CHARYTAŃSKI, *Problemy katechezy biblijnej*, w: *Podręcznik metodyczny do katechizmu religii katolickiej*, cz. 1: *W Chrystusie jesteśmy Ludem Bożym*, red. J. Charytański, W. Kubik, Warszawa 1976, s. 7-24; J. CHARYTAŃSKI, *Rola i miejsce Pisma Świętego w katechezie po Soborze Watykańskim II*, w: *Chrystus wzywa i uczy*, Warszawa 1971, s. 97-102.

³ PF 11-12, AAS 103 (2011), s. 730-731, BENEDYKT XVI, *List apostolski „Porta fidei”*, s. 16-18.

⁴ KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (DOK), 128, tekst pol., Poznań 1998, s. 112.

⁵ Tamże.

⁶ KKK 2558-2865.

⁷ PF 13, AAS 103 (2011), s. 731-733, BENEDYKT XVI, *List apostolski „Porta fidei”*, s. 18-21.

⁸ KKK 2570-2581; 2599-2606; 2617-2618.

⁹ PF 13, AAS 103 (2011), s. 731-733, BENEDYKT XVI, *List apostolski „Porta fidei”*, s. 18-21.

¹⁰ DOK 73, s. 60-61.

część katechezy, tj. jako specyficzną formę katechezy”¹¹. Tytuł i treść *Podstawy programowej katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce* zakładają, że w szkole prowadzona jest katecheza. Dlatego w artykule oprócz katechezy parafialnej bierze się pod uwagę naukę religii w szkole i stosuje się zamiennie terminy lekcja religii i katecheza w odniesieniu do zajęć prowadzonych w szkole.

1. Elementy biblijne dotyczące przykładów wiary w „Podstawie programowej katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce” oraz w „Programie nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach”

*Podstawa programowa katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce*¹² przedstawia treści katechezy według zadań katechezy sformułowanych przez dyrektoria katechetyczne¹³. Dodatkowo podaje zadania nauczyciela religii. Elementy biblijne są rozproszone wśród różnych zadań¹⁴. Interesujące nas treści programowe znajdują się w kontekście formacji moralnej (pierwszy etap edukacyjny: klasy I-III szkoły podstawowej oraz czwarty etap edukacyjny: szkoły ponadgimnazjalne), wychowania do modlitwy (pierwszy etap edukacyjny: klasy I-III szkoły podstawowej, drugi etap edukacyjny: klasy IV-VI szkoły podstawowej oraz czwarty etap edukacyjny: szkoły ponadgimnazjalne) i rozwijania poznania wiary (trzeci etap edukacyjny: gimnazjum). W dyrektoriatkach katechetycznych zadanie rozwijania poznania wiary umieszczone jest na pierwszym miejscu. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wskazuje, że: „Pogłębienie w poznaniu wiary oświeca po chrześcijańsku życie ludzkie, umacnia życie wiary oraz uzdalnia

¹¹ PDK 82.

¹² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce*, Kraków 2010.

¹³ Wymienionych jest sześć podstawowych zadań katechezy: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego i wprowadzenie do misji – DOK 85-86, s. 69-73; PDK 23-29.

¹⁴ Przy rozwijaniu poznania wiary elementy biblijne występują na wszystkich etapach edukacyjnych (*Podstawa programowa*, s. 29, 40, 53 i 73); przy wychowaniu liturgicznym elementy biblijne występują na drugim (*Podstawa programowa*, s. 40) i trzecim etapie edukacyjnym (*Podstawa programowa*, s. 54), przy formacji moralnej elementy biblijne występują na wszystkich etapach edukacyjnych (*Podstawa programowa*, s. 30, 41, 55 i 75); przy wychowaniu do modlitwy elementy biblijne występują na wszystkich etapach edukacyjnych (*Podstawa programowa*, s. 31, 41, 56 i 76); przy wychowaniu do życia wspólnotowego elementy biblijne występują na trzecim (*Podstawa programowa*, s. 56) i czwartym etapie edukacyjnym (*Podstawa programowa*, s. 76); przy wprowadzeniu do misji elementy biblijne występują na pierwszym (*Podstawa programowa*, s. 32) i trzecim etapie edukacyjnym (*Podstawa programowa*, s. 58). W odniesieniu do problematyki biblijnej w polskich dokumentach katechetycznych warto zapoznać się z uwagami biblisty ks. dr. hab. Wojciecha Pikora. Autor wprawdzie odnosi się do Podstawy programowej i Programu nauczania z roku 2001, ale wiele uwag jest aktualnych także wobec obecnie obowiązujących dokumentów – W. PIKOR, *Hermeneutyka biblijna w katechezie. Interpretacja Pisma Świętego w świetle polskich dokumentów katechetycznych*, „Katecheta” 51 (2007) nr 5, s. 3-11.

do uzasadnienia jej w świecie. Przekazanie *Symbolu wiary*, streszczenia Pisma Świętego i wiary Kościoła, wyraża realizację tego zadania¹⁵. W dokumencie tym mowa jest o streszczeniu Pisma Świętego, bez podania bliższych wskazówek. W *Dyrektorium katechetycznym Kościoła Katolickiego w Polsce* podano ogólnie, że zadanie rozwijania poznania wiary dokonuje się przez poznanie Tradycji i Pisma Świętego¹⁶. Formacja moralna według *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* zakłada zapoznanie ucznia przede wszystkim z Kazaniem na górze, „w którym Jezus podejmuje na nowo dekalog i wyciska na nim ducha błogosławieństwa”¹⁷. Podstawa programowa i Program katechetyczny rozszerzają znaczenie tego zapisu przez zaproponowanie biblijnych przykładów wiary.

Na pierwszym etapie edukacyjnym w Podstawie programowej przy formacji moralnej wśród wiadomości znajdujemy zapis: postaci biblijne przykładem życia wiary oraz przykłady życia według Ewangelii. Uczeń natomiast ma wskazać, w czym może naśladować postaci biblijne¹⁸. W Podstawie nie wymieniono jednak w tym miejscu żadnych konkretnych imion. W *Programie nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*¹⁹ na tym etapie w klasie pierwszej szkoły podstawowej zaproponowano przedstawienie Świętej Rodziny jako przykładu życia dla naszych rodzin²⁰. W klasie drugiej Program proponuje poznanie wybranych osób biblijnych słuchających słów Boga²¹. Wymienieni są: Adam i Ewa, Abraham, Mojżesz, Samuel i Maryja²². Następnie w Podstawie programowej na tym etapie przy zadaniu wychowania do modlitwy wymieniono Jezusa i Maryję jako wzory modlitwy²³. W Programie nauczania to zagadnienie podjęto jedynie w klasie III szkoły podstawowej, w treściach podając przykłady modlitwy w Piśmie Świętym²⁴. Można przypuszczać, że zapoznając uczniów z życiem publicznym Jezusa oraz omawiając tematykę maryjną, katecheta podejmie również temat modlitwy Jezusa i modlitwy Maryi.

Na drugim etapie edukacyjnym w Podstawie programowej przy zadaniu wychowania do modlitwy wśród wiadomości znajdujemy zapis o różnych sposobach i rodzajach modlitwy w oparciu o przykłady biblijne²⁵. W treściach – wymaganiach szczegółowych wśród wiadomości ucznia wymieniono przykłady ludzi

¹⁵ DOK 85, s. 69.

¹⁶ PDK 24. Polski dokument katechetyczny powołuje się w tym miejscu na DOK 85, s. 69-71 i DOK 95-96, s. 84-85.

¹⁷ DOK 85, s. 70.

¹⁸ *Podstawa programowa*, s. 31.

¹⁹ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.

²⁰ Tamże, s. 37.

²¹ Tamże, s. 45.

²² Tamże, s. 46.

²³ *Podstawa programowa*, s. 31.

²⁴ *Program nauczania*, s. 53.

²⁵ *Podstawa programowa*, s. 41.

modlitwy²⁶. W Programie nauczania w klasie piątej szkoły podstawowej sformułowano jako cel katechetyczny motywowanie na przykładzie bohaterów biblijnych do umacniania własnej relacji z Bogiem²⁷, a w wymaganiach podano, że uczeń ocenia własne postępowanie w świetle wybranych przykładów bohaterów biblijnych²⁸. Wśród nich wymieniono Abrahama, Jakuba, Józefa i Mojżesza²⁹. W klasie szóstej w celach katechetycznych zaproponowano zapoznanie się z życiem i działalnością św. Piotra i św. Pawła³⁰, a wśród treści podano, że życie pierwszych wspólnot chrześcijańskich powinno być przedstawione jako wzór dla dzisiejszego Kościoła³¹.

Na trzecim etapie edukacyjnym w Podstawie programowej przy zadaniu rozwijania poznania wiary wśród zadań nauczyciela religii znajdujemy zapis o wprowadzeniu w historię zbawienia³². W treściach – wymaganiach szczegółowych wśród wiadomości ucznia wymieniono główne wydarzenia i postaci starotestamentalnej historii zbawienia³³. Szczegółowo rozpisano cele, które osiągnie uczeń. Wśród nich znajdują się: uczeń przedstawia podstawowe wydarzenia należące do starotestamentalnej historii zbawienia w porządku chronologicznym (patriarchowie, wędrówka do Ziemi Obiecanej, epoka Sędziów, pierwsi królowie, podzielone królestwo, niewola babilońska, powstanie machabejskie, sytuacja Izraela przed narodzeniem Chrystusa); prezentuje najważniejsze wydarzenia życia wybranych postaci starotestamentalnych: Patriarchów, Mojżesza, Jozuego, Samuela, Saula, Dawida, Salomona, Braci Machabejskich, wybranych Proroków. Uczeń powinien dokonywać aktualizacji faktów związanych z wybranymi postaciami Starego i Nowego Testamentu³⁴. Przy zadaniu wprowadzenia do misji wśród wiadomości podano zapis o biblijnych przykładach świadków wiary³⁵. Uczeń ma wyjaśnić, jak można naśladować postacie biblijne w wyznawaniu wiary³⁶. W Programie nauczania w klasie pierwszej gimnazjum zalecono poznanie Jozuego, Sędziów, Samuela, Saula, Dawida, Salomona, Eliasza, Izajasza, Jeremiasza, Braci Machabejskich³⁷. W klasie trzeciej gimnazjum podano biblijne przykłady powołań: Samuela, Izajasza, Jeremiasza, św. Andrzeja, św. Piotra, św. Mateusza i św. Pawła³⁸.

²⁶ Tamże.

²⁷ *Program nauczania*, s. 82.

²⁸ Tamże, s. 83.

²⁹ Tamże, s. 82.

³⁰ Tamże, s. 93.

³¹ Tamże.

³² *Podstawa programowa*, s. 53.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, s. 58.

³⁶ Tamże.

³⁷ *Program nauczania*, s. 112-113.

³⁸ Tamże, s. 131.

Na czwartym etapie edukacyjnym w Podstawie programowej przy zadaniu formacji moralnej w wiadomościach znajdujemy zapis o biblijnych przykładach osób powołanych³⁹, a przy zadaniu wychowania do modlitwy jest zapis o biblijnych wzorcach modlitwy⁴⁰. W Programie nauczania w klasie pierwszej liceum, technikum i szkoły zawodowej znajdujemy w treści zapis o biblijnych wzorcach modlitwy⁴¹, a w wymaganiach uczeń ma scharakteryzować postaci biblijne, przedstawiając je jako wzory modlitwy dla chrześcijanina⁴². W klasie trzeciej liceum i klasie czwartej technikum wśród treści znajdują się osoby powołane w Biblii⁴³. Program wymienia jedynie Maryję jako pierwszą powołaną⁴⁴. W klasie drugiej szkoły zawodowej w treści nie ma mowy o osobach powołanych w Biblii, ale mowa jest o Maryi jako pierwszej powołanej⁴⁵.

Niektóre postaci biblijne podawane są wprost jako wzorce ludzi wiary. Gdy jest mowa o biblijnych przykładach ludzi modlitwy i osobach powołanych w Biblii, przykłady te pośrednio dotyczą również postaw wiary. Ludzie modlitwy są bowiem ludźmi wiary, podobnie jak osoby odpowiadające pozytywnie na powołanie od Boga.

2. Bohaterskie przykłady wiary dla chrześcijan w Liście do Hebrajczyków

Autor Listu do Hebrajczyków w 11. rozdziale wymienia szereg imion osób z historii zbawienia, stawiając je jako przykład wiary dla chrześcijan. Autor chce wyjaśnić, że dzieje człowieka z Bogiem są dziejami wiary⁴⁶. Listę rozpoczyna Abel, następnie są wyszczególnieni Henoch, Noe, Abraham, Sara, Izaak, Jakub, Józef, rodzice Mojżesza, Mojżesz, zdobywcy Ziemi Obiecanej i Rachab. Autor podaje jeszcze imiona Gedeona, Baraka, Samsona, Jeftego, Dawida, Samuela i mówi ogólnie o Prorokach. Katalog wieńczy Jezus, „który jest początkiem i celem naszej wiary” (Hbr 12, 2). Jak widać, imiona z historii zbawienia są podane egzemplarycznie, bez zachowania chronologii i mają znaczenie ogólnych wzorców⁴⁷. W historii biblijnej można bowiem doszukać się jeszcze wielu postaci, których wiara mogłaby być stawiana za wzór współczesnym chrześcijanom.

³⁹ *Podstawa programowa*, s. 75.

⁴⁰ Tamże, s. 76.

⁴¹ *Program nauczania*, s. 147, 178, 214.

⁴² Tamże, s. 148, 179, 214.

⁴³ Tamże, s. 163, 200.

⁴⁴ Tamże, s. 163, 200.

⁴⁵ Tamże, s. 218.

⁴⁶ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. List do Hebrajczyków*, tłum. A. Paciorek, Lublin 1998, s. 124.

⁴⁷ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków. Słowo zachęty na dni ostatnie*, Częstochowa 1998, s. 150.

Program nauki religii wymienia na pierwszym etapie edukacyjnym Świętą Rodzinę, Adama i Ewę, Abrahama, Jakuba, Józefa, Mojżesza, Samuela i Maryję⁴⁸. List do Hebrajczyków pomija Adama i Ewę, gdyż oni nie są w Piśmie Świętym wzorem wiary⁴⁹. Nie ma również mowy o Świętej Rodzinie ani o samej Maryi, choć nic nie stoi na przeszkodzie, aby na lekcji religii podjąć refleksję dotyczącą wiary w oparciu o te osoby. Na drugim etapie edukacyjnym wymieniono ze Starego Testamentu Abrahama, Jakuba, Józefa i Mojżesza⁵⁰ oraz z Nowego Testamentu – św. Piotra i św. Pawła⁵¹. Postaci ze Starego Testamentu występują w wykazie Listu do Hebrajczyków. Na trzecim etapie edukacyjnym Podstawa programowa i Program nauczania wymieniają Patriarchów, Mojżesza, Jozuego, Sędziów, Samuela, Saula, Dawida, Salomona, Braci Machabejskich, proroków: Eliasza, Izajasza, Jeremiasza⁵², apostołów Andrzeja, Piotra, Mateusza i Pawła⁵³. W wykazie Listu do Hebrajczyków większość z bohaterów Starego Testamentu wymieniona jest wprost lub pośrednio. Warto zauważyć, że autor Listu do Hebrajczyków pod mianem Proroków rozumiał szerzej czas od Sędziów aż do Daniela, jak to czyni żydowski kanon biblijny⁵⁴. W Programie wśród wymagań zamieszczono zapis, zgodnie z którym uczeń wyjaśnia, jak można naśladować postacie biblijne w wyznawaniu wiary⁵⁵.

Wprawdzie nie znamy autora Listu do Hebrajczyków, ale jesteśmy pewni, że księga ta jest natchnionym słowem Bożym. Uczeń powinien dowiedzieć się, że kwestie dotyczące autorstwa i czasu powstania wcale nie są tożsame z pytaniem o natchnienie i tym samym nie wykluczają tego listu z kanonu Pisma Świętego⁵⁶.

Podobny wykaz przykładów wiary, jaki występuje w Liście do Hebrajczyków, znajdujemy w Mądrości Syracha (Syr 44, 1-50,21). Oba pisma podają Henocha, Noego, Abrahama, Izaaka i Jakuba, Mojżesza, Sędziów, Samuela i Dawida. List do Hebrajczyków mówi ogólnie o Prorokach, a Mądrość Syracha wymienia Eliasza, Elizeusza, Izajasza, Jeremiasza i Ezechiela. Dlatego też lekturę Listu do Hebrajczyków można uzupełnić lekturą Mądrości Syracha.

2.1. Abel jako przykład wiary dla chrześcijan

Postać Abła występuje w prehistorii biblijnej. Nie jest on wymieniany imiennie ani w Podstawie programowej, ani w Programie. Warto jednak zwrócić uwagę,

⁴⁸ *Program nauczania*, s. 37, 46.

⁴⁹ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*, s. 142.

⁵⁰ Tamże, s. 82.

⁵¹ Tamże, s. 93.

⁵² *Podstawa programowa*, s. 53. *Program nauczania*, s. 112-113.

⁵³ *Program nauczania*, s. 131.

⁵⁴ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*, s. 150.

⁵⁵ *Program nauczania*, s. 113.

⁵⁶ A. LÄPPLE, *Od egzegezy do katechezy. Nowy Testament*, tłum. B. Bialecki, Warszawa 1986, s. 180.

że imię to występuje w Pierwszej Modlitwie Eucharystycznej we Mszy św.⁵⁷, dlatego też uczniowie powinni je poznać w trakcie lekcji religii lub katechezy parafialnej⁵⁸. W obu przypadkach (w Modlitwie Eucharystycznej i w Liście do Hebrajczyków) Abel wspomniany jest jako sprawiedliwy. W Pierwszej Modlitwie Eucharystycznej wprost, a w Liście do Hebrajczyków pośrednio jest mowa o tym, że „przez wiarę [...] złożył Bogu ofiarę lepszą niż Kain, dowodząc tym samym swej sprawiedliwości” (Hbr 11, 4)⁵⁹.

W Biblii człowiek sprawiedliwy to przede wszystkim ten, kto okazał się wierny lub sprawdził się w sensie prawnym. Słowo „sprawiedliwy” znaczy „niewinny” i używa się go zwłaszcza na oznaczenie postępowania moralnego⁶⁰. W Nowym Testamencie sprawiedliwy jest przede wszystkim Jezus. Jego śmierć staje się źródłem zbawienia dla ludzi, których czyni sprawiedliwymi (Rz 5, 19). Tym samym ulega zniesieniu dawny podział na sprawiedliwych i grzeszników. Odtąd jest się sprawiedliwym przez udział w zbawczym dziele Boga w Jezusie

⁵⁷ „Boże Ojcze, my, Twój słudzy, oraz lud Twój święty, wspominając błogosławioną mękę, zmartwychwstanie oraz chwalebne wniebowstąpienie Twojego Syna, naszego Pana Jezusa Chrystusa, składamy Twojemu najwyższemu majestatowi z otrzymanych od Ciebie darów Ofiarę czystą, świętą i doskonałą, Chleb święty życia wiecznego i Kielich wiekuistego zbawienia. Racz wejrzeć na nie z miłością i łaskawie przyjąć, podobnie jak przyjąłeś dary swojego sługi, sprawiedliwego Abła, i ofiarę naszego Patriarchy Abrahama oraz tę ofiarę, którą Ci złożył najwyższy Twój kapłan Melchizedek, jako zapowiedź Ofiary doskonałej” – *Pierwsza Modlitwa Eucharystyczna w: Mszał z czytaniem. Niedziele, uroczystości, święta, dni powszednie*, Katowice 1993, s. 672.

⁵⁸ Wychowanie liturgiczne według dyrektorów katechetycznych jest jednym z sześciu zadań katechezy (DOK 85, s. 69-70, PDK 23). Dokonuje się ono na dwóch płaszczyznach, a mianowicie zarówno przez nauczanie, które wyjaśnia tajemnice wiary i sposoby jej celebrowania, jak i przez sam udział w liturgii (PDK 25), która według KKK pozostanie „zawsze uprzywilejowanym miejscem dla katechezy” (KKK 1075). Nauczanie może mieć miejsce w szkole w ramach lekcji religii. Dlatego też zadaniem lekcji religii i katechezy parafialnej powinno być nie tylko zapoznanie z teorią sakramentów i modlitwy liturgicznej, ale również stopniowe wdrażanie w uczestniczenie najpierw w Eucharystii, potem w innych sakramentach świętych, a następnie być może w modlitwie liturgicznej, jaką jest Liturgia godzin. Dotyczy to przede wszystkim zrozumienia podstawowych gestów i modlitw, które w liturgii występują. Oczywistym wydaje się zapoznanie uczniów z postaciami biblijnymi, które wymieniane są w Modlitwach Eucharystycznych. Integralne rozumienie obu tych płaszczyzn jest konieczne, ponieważ liturgia bez wyjaśnienia może stać się zespołem niezrozumiałych konwencji albo nawet magicznych czynności. Z kolei sama wiedza o liturgii, niemająca związku z życiem codziennym chrześcijanina, w którym celebrowanie jego wiary zajmuje centralne miejsce, zaprzecza istotnemu celowi katechezy, która prowadzi do liturgii Kościoła. Stąd przekaz określonych wiadomości na temat liturgii winien zawsze wyprzedzać sam udział w liturgii przez odpowiednie wprowadzenie i przygotowanie oraz jednocześnie czuwać, aby to, co chrześcijanin przeżywa i czego doświadcza w czasie liturgii w kościele, zostało później przeniesione w jego codzienne życie (PDK 25).

⁵⁹ Tłumaczenie Listu do Hebrajczyków pochodzi z: A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*. Cytaty z innych ksiąg biblijnych podane są za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów tynieckich, wydanie piąte na nowo opracowane i poprawione, Poznań-Warszawa 2002.

⁶⁰ J. ZIESLER, *Sprawiedliwość*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, konsultacja wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 1996, s. 715.

Chrystusie, a wszystkie osoby określone w Nowym Testamencie jako sprawiedliwe są tak nazwane zawsze ze względu na Boże zbawienie w Chrystusie⁶¹.

W Księdze Rodzaju mamy zapis, że „Pan wejrzał na Abła i na jego ofiarę” (Rdz 4, 4b). Świadczy to o wewnętrznej postawie Abła, która podobała się Bogu⁶². To ze względu na tę postawę Abel został określony jako sprawiedliwy. Można powiedzieć, że złożył on również ofiarę ze swojego życia, zabity przez brata, upodabniając się tym samym do Ofiary Chrystusa i zapowiadając ją. Autor Listu do Hebrajczyków odnosząc się do tego, mówi, że krew Chrystusa – Pośrednika Nowego Testamentu – przemawia mocniej niż krew Abła (Hbr 12, 24). Zatem ze względu na Chrystusa Abel został nazwany sprawiedliwym.

Przez wiarę chrześcijanie składają ofiarę pracy rąk własnych i samych siebie w ofierze w każdej Mszy św. Abel jest dla nich przykładem wiary, która wyraża się przede wszystkim w postawie wewnętrznej.

2.2. Henoch jako przykład wiary dla chrześcijan

Henoch nie jest wymieniany ani w Podstawie programowej, ani w Programie nauczania, i tym samym rzadko jego postać jest omawiana podczas biblijnej lekcji religii. Tym niemniej warto zauważyć, że ten człowiek jest przedstawiony jako wzór wiary nie tylko w Liście do Hebrajczyków, ale również w pochwalie ojców w Mądrości Syracha. Czytamy tam: „Henoch podobał się Panu i został przeniesiony jako przykład nawrócenia dla pokoleń” (Syr 44, 16). W Liście do Hebrajczyków napisane jest, że „przez wiarę Henoch został uniesiony, aby nie oglądał śmierci. I *nie znaleziono go, ponieważ Bóg go zabrał*. Przed zabraniem bowiem otrzymał świadectwo, iż *podobał się Bogu*. Bez wiary zaś nie można podobać się Bogu. Przystępujący bowiem do Boga musi uwierzyć, że [Bóg] jest i że wygradza tych, którzy Go szukają” (Hbr 11, 5-6).

Podkreślony tutaj został aspekt egzystencjalny wiary. Jest ona warunkiem wejścia w życiową relację z Bogiem⁶³. Henoch jest człowiekiem, który podobał się Bogu. W Księdze Rodzaju czytamy, że „żył w przyjaźni z Bogiem” (Rdz 5, 22-24). Ze względu na tę przyjaźń został wyłączony spod ogólnego prawa śmierci podobnie jak Eliasz.

Dla chrześcijan Henoch może być dobrym przykładem wiary. Przypomina o codziennym obcowaniu z Bogiem, opartym na zażyłości. Do tego prowadzi również katecheza. W adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae* czytamy:

⁶¹ O. KAISER, *Sprawiedliwy*, w: *Praktyczny słownik biblijny*, opr. zbiorowe katolickich i protestanckich teologów pod red. A. Grabner-Haidera. Przekład i opracowanie T. Mieszkowski i P. Pachciarek, Warszawa 1994, k. 1229-1230.

⁶² P. GRELOT, *Abel*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań-Warszawa 1985, s. 36.

⁶³ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*, s. 142.

„Ostatecznym celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości”⁶⁴.

2.3. Noe jako przykład wiary dla chrześcijan

Postać Noego nie została wprawdzie wymieniona w Podstawie programowej ani w Programie nauczania, jednak trudno sobie wyobrazić przekaz biblijnej lekcji religii bez ukazania tej postaci. Przymierze Boga z Noem przygotowuje w znacznym stopniu Nowe Przymierze. W Liście do Hebrajczyków jest on ukazany jako przykład wiary dla chrześcijan. Podkreślona jest prawda, że „przez wiarę Noe został pouczony o tym, czego jeszcze nie można było ujrzeć, i pełen bojaźni zbudował arkę, aby ocalić swą rodzinę. Przez wiarę też potępił świat i stał się dziedzicem sprawiedliwości, którą otrzymuje się dzięki wierze” (Hbr 11, 7). Wiara była dla Noego gwarancją zbawienia⁶⁵. Ukazany jest on jako człowiek sprawiedliwy. Sprawiedliwość, której przestrzegał, pozwoliła mu uniknąć zniszczenia, jakiemu uległ świat, i pojednać z powrotem ziemię i jej mieszkańców z Bogiem. Było to pojednanie przymierzem o znaczeniu powszechnym, rozciągającym się na wszystkich ludzi⁶⁶.

W Mądrości Syracha Noe został nazwany „doskonałym i sprawiedliwym, a w czasie gniewu stał się okupem, dzięki niemu ocalała Reszta dla ziemi, kiedy nastął potop. Zostały z nim zawarte wieczne przymierza, aby już więcej nie zgładził potop wszystkiego, co żyje” (Syr 44, 17-18).

Dla chrześcijan Noe jest przykładem wiary. Zawierzył on Bożemu słowu i podjął działanie. Przyjął przestrożę dotyczącą spraw niewidzialnych. To właśnie wiara kazała mu zbudować arkę dla ocalenia siebie i swej rodziny. Jednocześnie jego wiara stała się potępieniem dla świata zamkniętego na sprawy niewidzialne⁶⁷. Do postaci Noego nawiązują Listy św. Piotra. W Drugim Liście Noe jest ukazany nie tylko jako człowiek sprawiedliwy, ale jako ten, kto innym głosi sprawiedliwość Bożą i zapowiada groźny sąd (2 P 2, 5). W Pierwszym Liście św. Piotra Noe występuje jako typ człowieka zbawionego w Chrystusie, ponieważ zbawienie, jakie otrzymał, stanowi typ zbawienia przez wody chrzcielne (1 P 3, 20-21).

2.4. Abraham jako przykład wiary dla chrześcijan

Postać Abrahama wymieniona jest zarówno w Podstawie programowej, jak i w Programie, o czym mowa była wyżej. List do Hebrajczyków poświęca Abrahamowi wiele uwagi. Mowa jest o jego wyjściu (Hbr 11, 8-10), oczekiwaniu

⁶⁴ IOANNES PAULUS II, *Adhortatio apostolica „Catechesi tradendae” de catechesi nostro tempore tradenda* (CT), 5, AAS 71 (1979), s. 1281: “Si ita accipitur, catechesis terminali ratione eo pertinet, ut quis non solum Iesum Christum contingat, sed etiam ad communionem cum eo”, JAN PAWEŁ II, *Adhortacja Apostolska „Catechesi tradendae” o katechizacji w naszych czasach*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, tekst pol., Kraków 1996, s. 6-7.

⁶⁵ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*, s. 143.

⁶⁶ L. SZABÓ, *Noe*, w: *Słownik teologii biblijnej*, s. 561.

⁶⁷ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*, s. 143.

(Hbr 11, 11-12) i próbie (Hbr 11, 17-19)⁶⁸. Przynajmniej te trzy etapy winny być poruszone w przekazie lekcji religii. Abraham jest bowiem dla chrześcijan ojcem wiary. Bez wahania zawierzył on Bożemu słowu i trwał w tej wierności w ciągu swojego życia.

Autor Listu do Hebrajczyków charakteryzując etap wyjścia, mówi o tym, że „dzięki wierze ten, którego nazwano Abrahamem, usłuchał wezwania, by wyruszyć do ziemi, którą miał objąć w posiadanie. Wyszedł, nie wiedząc, dokąd idzie. Dzięki wierze przywędrował do Ziemi Obiecanej, jako ziemi obcej, pod namiotami mieszkając z Izaakiem i Jakubem, dziedzicami tej samej obietnicy. Oczekiwał bowiem miasta zbudowanego na silnych fundamentach, którego architektem i budowniczym jest sam Bóg” (Hbr 11, 8-10). W przytoczonych słowach wyraźne jest napięcie między tym, co widzialne a niewidzialne, między mieszkaniem w namiotach a oczekiwaniem miasta opartego na trwałych fundamentach. Wersety 13-16 zawierają komentarz odnoszący się do całej epoki patriarchalnej. Autor pisze, że patriarchowie „w wierze pomarli [...] nie doczekawszy się tego, co im przyrzeczono, lecz patrzyli na to z daleka i witali, uznawszy siebie za obcych i gości na tej ziemi. Ci bowiem, co tak mówią, wykazują, że szukają ojczyzny. Gdyby zaś tę wspominali, z której wyszli, znaleźliby sposobność powrotu do niej. Teraz zaś do lepszej dążą, to jest do niebieskiej. Dlatego Bóg nie wstydzi się być nazwany ich Bogiem, gdyż przysposobił im miasto” (Hbr 11, 13-16).

Ponieważ osoba Abrahama rozpoczyna historię biblijną, warto podczas lekcji religii zapoznać uczniów, o ile to możliwe, z realiami historycznymi⁶⁹. Pomocne w tym będzie posługiwanie się mapami biblijnymi i szkicami na tablicy i w zeszytach ucznia⁷⁰. Dlatego też systematyczny przekaz historii o Abrahamie dobrze byłoby umiejscowić w starszych klasach szkoły podstawowej, w których uczniowie na lekcji historii i społeczeństwa mają kontakt z mapami fizycznymi, politycznymi i historycznymi. Przyczyniłoby się to do korelacji obu przedmiotów.

Drugi etap ukazany w Liście do Hebrajczyków dotyczy oczekiwania na potomstwo. Wyraźny jest tutaj kontrast między bezpłodnością a mocą rodzenia, między życiem a śmiercią, między jednym Abrahamem a mnóstwem potomstwa⁷¹. Wspomniana jest tutaj postać Sary, o której będziemy mówić niżej.

Obietnica potomstwa była udzielona przy powołaniu i jest związana z powołaniem Abrahama na ojca wielu narodów: „Uczynię bowiem z ciebie wielki naród, będę ci błogosławił i twoje imię rozśląwie: staniesz się błogosławieństwem. Będę

⁶⁸ Tamże, s. 144.

⁶⁹ Oczywiście należy pamiętać, o czym była mowa wcześniej, że mamy tutaj do czynienia z historią biblijną. W starotestamentalnych opowiadaniach o patriarchach nie znajdziemy wierniej relacji o wydarzeniach, lecz przekaz o faktach historycznych w wyborze i interpretacji doświadczenia wtórnego, które pochodzi ze znacznie późniejszego okresu formowania się biblijnych ksiąg – A. LÄPPLE, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii. Wprowadzenie do lektury Pisma Świętego*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 1983, s. 157.

⁷⁰ A. LÄPPLE, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii*, s. 180.

⁷¹ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*, s. 144.

błogosławił tym, którzy tobie błogosławić będą, a tym, którzy tobie będą złorzeczyli, i Ja będę złorzeczył. Przez ciebie będą otrzymywały błogosławieństwo ludy całej ziemi” (Rdz 12, 2-3).

Trzecia sekcja kazania o Abrahamie dotyczy próby. Autor Listu do Hebrajczyków pisze, że „dzięki wierze Abraham, wystawiony na próbę, ofiarował Izaaka, i to jedyne go syna składał na ofiarę, on, który otrzymał obietnicę, któremu powiedziane było: *Z Izaaka będzie dla ciebie potomstwo*. Pomyślał bowiem, że Bóg mocen jest wskrzesić także umarłych, i dlatego odzyskał go, na podobieństwo [śmierci i zmartwychwstania Chrystusa]” (Hbr 11, 17-19). Abraham udowodnił, że jest posłuszny Bogu, gdyż nie odmówił Mu nawet syna obietnicy i gotów był złożyć go w ofierze całopalnej (Rdz 22, 12)⁷². Patriarcha zaufał potęgze Boga, który mocen jest „wskrzesić umarłych”. W wyniku tej ofiary Izaak po raz drugi został podarowany Abrahamowi. Został mu zwrócony, by stać się dziedzicem obietnicy⁷³. Warto pamiętać, że motyw ofiary Abrahama pojawia się również w Liturgii godzin⁷⁴, co może być wykorzystane w biblijnej lekcji religii.

W Nowym Testamencie ofiarowanie Izaaka staje się figurą największego wydarzenia w historii zbawienia, a mianowicie śmierci i zmartwychwstania Jezusa. Ofiara Jezusa ma rangę Ofiary Nowego Przymierza. Wniosek, jaki wyciąga autor Listu do Hebrajczyków, zakłada chrześcijańskie odczytanie historii biblijnej: Abraham dzięki swej wierze „odzyskał syna”. Wydarzenie to należy rozumieć jako zapowiedź-podobieństwo wskrzeszenia Chrystusa z martwych. Czyn wiary Abrahama i czyn wiary Jezusa Chrystusa ukazany w ewangelicznych opisach męki polega na tym, że obydwoj są rzeczywiście posłuszni słowu Boga, godzą się na plan Boga i ten plan wypełniają⁷⁵.

Do postaci Abrahama nawiązują również inne teksty biblijne. Tradycja biblijna widzi w nim przykład człowieka wiary. Jest on posłuszny słowu Bożemu. O wierze Abrahama jest mowa w Mądrości Syracha. Autor natchniony wychwala go: „Abraham, wielki ojciec mnóstwa narodów; w chwale nikt mu nie dorównał. On zachował prawo Najwyższego, wszedł z Nim w przymierze; na ciele swym utrwalił [znak] przymierza, a w doświadczeniu okazał się wierny. Dlatego Bóg

⁷² W tradycji żydowskiej jest mowa o tym, że Abraham miał sto trzydzieści siedem lat, a Izaak trzydzieści siedem, kiedy Bóg wezwał Abrahama do złożenia ofiary z syna. Izaak świadomy tego, co ma się wydarzyć, był szczęśliwy, że spełni się wola Boga – *Tora. Pardes Lauder. Księga Pierwsza. Bereszit*, red. rabin Sacha Pecaric, Kraków 2001, s. 134.

⁷³ A. TRONINA, *Abraham – ojciec wierzących*, w: *Wiara w postawie ludzkiej*, red. W. Słomka, Lublin 1991, s. 18.

⁷⁴ 5. tydzień Okresu Zwykłego, wtorek, II czytanie z Godziny czytań, *Homilia Orygenes, kapłana, do Księgi Rodzaju (Homilia 8, 6. 8. 9), Ofiara Abrahama*. Pełny tekst tej homilii można znaleźć w: *ORYGENES, Homilie o Księdze Rodzaju. Homilie o Księdze Wyjścia*, tłum. S. Kalinkowski, Kraków 2012, s. 95-104.

⁷⁵ H. WITCZYK, „*Weź, proszę, twego syna, idź i złóż go w ofierze!*” (Rdz 22, 2). *Biblijny obraz Boga i Abrahama*, w: „*Stworzył Bóg człowieka na swój obraz*”. *Księga pamiątkowa dla Biskupa Profesora Mariana Gołębińskiego w 65. rocznicę urodzin*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2002, s. 448-449.

przysięgą zapewnił go, że w jego potomstwie będą błogosławione narody, że go rozmnoży jak proch ziemi, jak gwiazdy wywyższy jego potomstwo, że da im dziedzictwo od morza aż do morza i od Rzeki aż po krańce ziemi” (Syr 44, 19-21). W tekście tym mowa jest o najważniejszych aspektach życia Abrahama: jego powołaniu i danej obietnicy oraz o zawarciu przymierza z Bogiem, które również przygotowuje nowe przymierze. Zawarcie przymierza z Abrahamem zakłada przyjazne stosunki między nim a Bogiem. Tradycja prorocka mówi o Abrahamie jako o przyjacielu Boga⁷⁶. W Księdze Izajasza czytamy: „Ty zaś, Izraelu, mój sługo, Jakubie, którego wybrałem sobie, potomstwo Abrahama, mego przyjaciela!” (Iz 41, 8). W przekazie katechezy biblijnej na kanwie historii zbawienia ukazujemy zbawczy dialog Boga z człowiekiem. Abraham jest przykładem człowieka, który ów dialog podejmuje, pozwala Bogu interweniować w swoim życiu. Ma to zbawcze skutki nie tylko dla niego, ale i dla wielu pokoleń, które wywodzą się od Abrahama. Sprawę potomstwa Abrahama podejmuje św. Paweł w swoich listach.

Apostoł wskazuje na Abrahama jako wzór wiary każdego chrześcijanina: „W taki sam sposób *Abraham uwierzył Bogu i to mu policzono za sprawiedliwość*. Zrozumieście zatem, że ci, którzy polegają na wierze, ci są synami Abrahama. I stąd Pismo, widząc, że w przyszłości Bóg dzięki wierze będzie dawał poganom usprawiedliwienie, już Abrahamowi oznajmiło tę radosną nowinę: *W tobie będą błogosławione wszystkie narody*. I dlatego ci, którzy żyją dzięki wierze, mają uczestnictwo w błogosławieństwie wraz z Abrahamem, który dał posłuch wierze” (Ga 3, 6-9). Cały 4. rozdział Listu św. Pawła do Rzymian poświęcony jest podobnym odniesieniom. Abraham ukazany jest jako wzór wiary dla chrześcijan. Święty Paweł powołuje się na tę postać, aby ukazać biblijny dowód na usprawiedliwienie przez wiarę. Mowa jest o tym, że Abraham został usprawiedliwiony przez wiarę a nie z uczynków. Usprawiedliwienie to dokonało się przed obrzezaniem. Jest to usprawiedliwienie niezależne od Prawa, a dzieje się to wszystko ze względu na tych, którzy wierzą „w Tego, co wskrzesił z martwych Jezusa, Pana naszego. On to *został wydany za nasze grzechy* i wskrzeszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia” (Rz 4, 24b-25).

Wiara Abrahama polega na posłuszeństwie słowu Bożemu⁷⁷. Każdy chrześcijanin jest do niej wezwany. W przekazie biblijnej lekcji religii można zwrócić uczniom uwagę na spojrzenie Listu do Hebrajczyków. Jego autor trzy razy ekspozuje wiarę Abrahama: najpierw w momencie wyjścia z Mezopotamii (por. Hbr 11, 8-10), następnie w okresie oczekiwania na potomka (por. Hbr 11, 11-12), wreszcie w czasie próby, gdy osiąga ona rozmiary heroiczne (por. Hbr 11, 17-19).

⁷⁶ L. R. MORAN, *Chrystus w historii zbawienia*, tłum. Z. Ziółkowski, Lublin 1994, s. 80.

⁷⁷ H. WITCZYK, „*Weź, proszę, twego syna, idź i złóż go w ofierze!*”, s. 443.

2.5. Sara jako przykład wiary dla chrześcijan

Sara nie jest wymieniana w Podstawie programowej ani w Programie nauczania, ale ponieważ pojawia się w nich Abraham, można uznać, że przewidziano zapoznanie się uczniów również z postacią Sary. Autor Listu do Hebrajczyków pisze: „Dzięki wierze także i sama Sara, mimo podeszłego wieku, otrzymała moc poczęcia. Uznała bowiem za godnego wiary Tego, który udzielił obietnicy. Przeto z człowieka jednego, i to już niemal obumarłego, powstało potomstwo tak liczne *jak gwiazdy na niebie, jak niezliczone ziarnka piasku na wybrzeżu morza*” (Hbr 11, 11-12). Wiara Sary wpisana jest w wiarę Abrahama.

2.6. Izaak jako przykład wiary dla chrześcijan

Izaak nie jest oddzielnie wymieniony w Podstawie programowej ani w Programie nauczania, ale ponieważ są wymienieni patriarchowie, należy uznać, że zarówno jego postać, jak i postać Jakuba omawianego poniżej, jest wzięta pod uwagę. Autor Listu do Hebrajczyków poświęca Izaakowi jedno zdanie: „Dzięki wierze w przyszłość Izaak pobłogosławił Jakuba i Ezawa” (Hbr 11, 20). Izaak ukazany jest jako spadkobierca obietnicy danej Abrahamowi. Obok Jakuba wymieniony jest również Ezaw, chociaż on nie był dziedzicem obietnicy. Wymienienie tej postaci w tak krótkim tekście sugeruje jednak, żeby na lekcji religii podjąć zagadnienie synów Izaaka i przedstawić ich wzajemne relacje.

2.7. Jakub jako przykład wiary dla chrześcijan

Jakub podobnie jak Izaak należy do patriarchów, dlatego też jego postać powinna być przedstawiona na lekcji religii. Autor Listu do Hebrajczyków wspomina również o udzielonym przez niego błogosławieństwie: „Dzięki wierze Jakub, umierając, pobłogosławił każdego z synów Józefa i *pochylił się głęboko przed wierzchołkiem jego łaski*” (Hbr 11, 21). Dzieje Jakuba domagają się szczególnego ich przedstawienia w ramach szkolnej edukacji. Księga Rodzaju poświęca im sporo miejsca. Najpierw ukazuje Jakuba w relacji do starszego brata Ezawa (Rdz 25, 19-34; 27, 1-45), potem jego wędrówkę do Charanu (Rdz 27, 46 – 29, 1) i jego losy w Charanie: małżeństwo z córkami Labana (Rdz 29, 1 – 30, 24), służbę u niego i wzbogacenie się (Rdz 30, 25-43) oraz powrót do Kanaanu (Rdz 31, 1 – 33, 18) i pobyt w Kanaanie (Rdz 35, 1-29). Dzieje Jakuba w Biblii przedstawione są bardzo plastycznie. Jak każdy z patriarchów, i Jakub miał swoje ważne spotkania z Bogiem. Do pierwszego doszło w drodze do Charanu. Jakub we śnie ujrzał drabinę sięgającą nieba oraz aniołów Bożych, którzy schodzili i wchodzili po niej. Bóg wypowiedział wówczas słowa błogosławieństwa skierowane do niego. Jakub przejęty tym wydarzeniem, gdy zbudził się, postawił stelę i nadał temu miejscu nazwę Betel (Rdz 28, 10-22). W drodze powrotnej z Charanu doszło do

tajemniczego spotkania z aniołem, który z nim walczył. Jakub otrzymał wówczas od Boga nowe imię – Izrael (Rdz 32, 25-33).

Postać Jakuba na katechezie nie może zostać pominięta ze względu na jego synów, którzy dali początek dwunastu pokoleniom Izraela, oraz ze względu na ich osiedlenie się w Egipcie podczas głodu. Ten wątek związany jest z Józefem, umiłowanym synem Jakuba, którego bracia z zazdrości sprzedali w niewolę kupcom jadącym do Egiptu. W korelacji z lekcjami z języka polskiego, zachęcając uczniów do czytelnictwa literatury pięknej, można polecić im pozycję Tomasza Manna opisującą w sposób niezwykle barwny dzieje interesujących nas patriarchów⁷⁸.

Jednakże autor Listu do Hebrajczyków podkreśla moment błogosławieństwa synów Józefa przed śmiercią. Z punktu widzenia katechetycznego, większą uwagę pewnie nauczyciele religii zwracają na błogosławieństwo Judy, ponieważ z jego pokolenia będzie pochodzić przyszły Mesjasz. Synowie Józefa dla autora Listu do Hebrajczyków stanowią jednak łącznik z następnym przykładem wiary dla chrześcijan, którym jest sam Józef.

2.8. Józef jako przykład wiary dla chrześcijan

Dzieje Józefa stanowią wdzięczny temat dla lekcji religii, chociaż ani Podstawa programowa, ani Program nauczania nie wymieniają wyraźnie jego imienia. Autor Listu do Hebrajczyków koncentruje się na momencie jego śmierci: „Dzięki wierze Józef, konając, wspomniął o wyjściu synów Izraela i dał polecenie w sprawie swoich kości” (Hbr 11, 22). Józef staje się jednym ze spadkobierców obietnicy danej Abrahamowi dotyczącej ziemi obiecanej. Wierzy, że naród wybrany opuści Egipt, aby osiąść kraj obietnicy.

Dzieje Józefa opisane w Księdze Rodzaju (Rdz 37 – 50) sprzyjają narracji katechetycznej. Problem konfliktów między rodzeństwem, sprawa przebaczenia i wyprowadzenie przez Boga dobra ze złej sytuacji mogą być podjęte w nauce szkolnej. Józef jest typem Chrystusa. Chociaż został źle potraktowany przez swoich braci i niesprawiedliwie wtrącony do więzienia, nie pragnął zemsty. Przebaczył braciom i uratował ich przed klęską głodu. Podobnie Jezus przebaczył tym, którzy Go źle traktowali⁷⁹, i stał się błogosławieństwem dla wszystkich.

2.9. Rodzice Mojżesza jako przykład wiary dla chrześcijan

Podstawa programowa ani Program nauczania nie wymieniają oddzielnie rodziców Mojżesza, ale możemy o nich wspomnieć na lekcji religii, omawiając dzieje proroka. Warto zwrócić uwagę, że rodzice Mojżesza, zostali wymienieni przez autora Listu do Hebrajczyków jako przykład wiary dla chrześcijan. Wiemy

⁷⁸ T. MANN, *Józef i jego bracia*, t. 1: *Historie Jakubowe*, s. 41-269, *Młody Józef*, s. 273-460, tłum. E. Sicińska, t. 2: *Józef w Egipcie*, tłum. E. Sicińska, M. Traczewska, t. 3: *Józef Żywiciel*, tłum. M. Traczewska, Warszawa 1988.

⁷⁹ F. BLANKENBAKER, *Przewodnik dla młodych odkrywców Biblii*, tłum. W. Chrostowski, Warszawa 1998, s. 34.

o nich, że pochodzili z pokolenia Lewiego (Wj 2,1), nosili imiona Amram i Jokebed (Wj 6, 20). W Liście do Hebrajczyków czytamy: „Dzięki wierze Mojżesz był ukrywany przez swoich rodziców w ciągu trzech miesięcy po swoim narodzeniu, ponieważ widzieli, że ładne jest dzieciątko, a nie ulękli się nakazu króla” (Hbr 11, 23). Wiara rodziców Mojżesza związana jest z pokonaniem lęku przed faraonem i wyborem przyszłości, związanej z obietnicą Bożą. Taka postawa może stanowić współczesny przykład dla uczniów wchodzących w dorosłe życie i odpowiedzialne życiowe wybory.

2.10. Mojżesz jako przykład wiary dla chrześcijan

Mojżesz odgrywa bardzo ważną rolę w historii biblijnej, dlatego nie został pominięty w Podstawie programowej ani też w Programie nauczania. W Liście do Hebrajczyków przedstawiony jest na tle historii wyjścia i wędrówki do ziemi obiecanej. Autor wyróżnia pięć etapów: narodziny Mojżesza, jego dojrzałość, moment wyjścia, Pascha i przejście przez Morze Czerwone⁸⁰. O narodzinach Mojżesza mowa jest w kontekście wiary jego rodziców. Następne werse-ty mówią o dojrzałości proroka: „Dzięki wierze Mojżesz, gdy dorósł, odmówił nazywania się synem córki faraona, wołał raczej cierpieć z ludem Bożym, niż zażywać przemijających rozkoszy grzechu. Uważał bowiem za większe bogactwo znoszenie zniewag dla Chrystusa niż wszystkie skarby Egiptu, gdyż patrzył na zapłatę” (Hbr 11,24-26). Podkreślona tutaj została wiara Mojżesza, która kazała postawić łączność z upokorzonym Mesjaszem ponad skarby Egiptu. Wierność Chrystusowi przeciwstawiona jest możliwości odstępstwa na rzecz grzechu⁸¹. W dalszej części podkreślona jest wiara Mojżesza w godzinie wyjścia: „Dzięki wierze opuścił Egipt, nie uląkłszy się gniewu królewskiego; wytrwał, jakby widział Niewidzialnego” (Hbr 11, 27). Wiara pozwoliła doświadczyć Niewidzialnego, i dzięki temu doświadczeniu Mojżesz nie lękał się gniewu faraona. Postać Mojżesza ukazana jest jeszcze w kontekście Paschy: „Dzięki wierze zgotował Paschę i pokropienie krwią, aby nie dotknął się ich ten, który zabijał to, co pierworodne” (Hbr 11, 28). Przygotowanie Paschy i skropienie krwią zostało przypisane Mojżeszowi, choć według wskazówek udzielonych przez Mojżesza uczynili to w poszczególnych domostwach sami Izraelici. Podkreślona tu została rola Mojżesza jako przywódcy narodu wybranego.

Tradycja biblijna związana z Mojżeszem jest bardzo bogata i wskazuje na wielość intencji hagiografów⁸². Należy pamiętać, że autorzy tych przekazów pragnęli tak relacjonować epizody z jego życia, aby angażowały one czytelników i wpływały na ich życiową postawę czy to w odniesieniu do Boga i związanych z tym zwyczajów religijnych, czy też w odkrywaniu korzeni oraz plemiennych trady-

⁸⁰ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*, s. 146.

⁸¹ Tamże, s. 146-147.

⁸² A. LÄPPLE, *Od egzegezy do katechezy. Stary Testament*, tłum. B. Białecki, Warszawa 1986, s. 104, 114-115.

cji⁸³. Takie podejście do lektury biblijnych zapisów cechuje również chrześcijan odkrywających Pismo Święte jako słowo Boże. Wydarzenia z historii minionych wieków są nadal aktualne w pielgrzymce wiary. Do takich ważnych wydarzeń należy wyjście z niewoli egipskiej i przejście przez Morze Czerwone, które są przywoływane w liturgii Wigilii Paschalnej dla przybliżenia tajemnicy chrztu św.⁸⁴.

2.11. Zdobywcy Ziemi Obiecanej jako przykład dla chrześcijan

Następnie autor Listu do Hebrajczyków mówi o samych Izraelitach: „Dzięki wierze przeszli Morze Czerwone jak po suchej ziemi, a gdy Egipcjanie spróbowali to uczynić, potonęli. Dzięki wierze runęły mury Jerycha, gdy je obchodzili dokoła w ciągu siedmiu dni” (Hbr 11, 29-30). Izraelici jako naród wybrany dzięki wierze przeszli wody Morza Czerwonego i zdobyli mury Jerycha. Zaufali Bogu, że jest po ich stronie i pozwoli im nie tylko ocalić życie, ale również zdobyć warowne miasto. Wiara ludu Bożego została włączona w wiarę ich przewodników⁸⁵. W pierwszym zdarzeniu chodzi o Mojżesza, a w drugim o Jozuego, o którym jednak autor Listu do Hebrajczyków nie wspomina⁸⁶.

2.12. Nierządnicza Rachab jako przykład wiary dla chrześcijan

Autor Listu do Hebrajczyków wymienia nierządnicę Rachab jako przykład wiary dla chrześcijan: „Dzięki wierze nierządnicza Rachab nie zginęła razem z niewierzącymi, bo gościnnie przyjęła wysłanych na zwiady” (Hbr 11, 31). W Podstawie programowej ani w Programie nauczania nie ma o niej wzmianki. Jednakże uczniowie mogą poznać jej postać przy lekturze Księgi Jozuego (Joz 2, 1-21; 6, 22-25). Ponadto na kartach Nowego Testamentu Rachab wymieniana jest w Liście św. Jakuba Apostoła, gdzie jest ukazana jako przykład wiary połączonej z czynem na wzór wiary Abrahama (Jk 2, 25). Imię Rachab pojawia się również w genealogii Jezusa, zamieszczonej w Ewangelii wg św. Mateusza (Mt 1, 5). Nie tylko zatem członkowie ludu wybranego są stawiani jako wzór wiary dla chrześcijan, ale przywoływane są również osoby z obcych narodów.

2.13. Pozostali świadkowie wiary

Następnie autor Listu do Hebrajczyków wymienia pozostałych świadków wiary: „I cóż jeszcze mam powiedzieć? Nie starczyłoby mi bowiem czasu na opowiadanie o Gedeonie, Baraku, Samsonie, Jeftem, Dawidzie, Samuelu i o prorokach,

⁸³ A. DŁUGOSZ, *Katechetyczne przesłanie znaków Starego Testamentu. Studium biblijno-katechetyczne*, Kraków 1994, s. 88.

⁸⁴ Por. wymagania programowe przeznaczone dla uczniów piątej klasy szkoły podstawowej – *Program nauczania*, s. 83.

⁸⁵ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. List do Hebrajczyków*, tłum. A. Paciorek, dz. cyt., s. 138.

⁸⁶ Katechetyczne przesłanie znaków dokonanych podczas wyjścia z Egiptu, wędrówki przez pustynię i zdobycia Jerycha przedstawia A. DŁUGOSZ, *Katechetyczne przesłanie znaków Starego Testamentu*, s. 93-135.

którzy dzięki wierze zdobyli królestwa, dokonali czynów sprawiedliwych, otrzymali obietnice, zamknęli paszcze lwom, przygasili żar ognia, uniknęli ostrzy miecza i wyleczyli się z niemocy, stali się bohaterami w walce i do ucieczki zmusili nieprzyjacielskie szyki. Dzięki dokonany przez nich wskrzeszeniom niewiasty otrzymały swoich zmarłych. Jedni ponieśli katusze, nie przyjąwszy uwolnienia, aby otrzymać lepsze zmartwychwstanie. Inni zaś doznali zelżywości i biczowania, a nadto kajdan i więzienia. Kamienowano ich, przeryzano piłą, kuszono, przebijano mieczem; tułali się w skórach owczych, kozich, w nędzy, w utrapieniu, w ucisku – świat nie był ich wart – i błakali się po pustyniach i górach, po jaskiniach i rozpadlinach ziemi. A ci wszyscy, choć ze względu na swą wiarę stali się godni pochwały, nie otrzymali przyrzeczonej obietnicy, gdyż Bóg, który nam lepszy los zgotował, nie chciał, aby oni osiągnęli doskonałość bez nas” (Hbr 11, 32-40). Cała historia wiary od Sędziów do Czasów Machabejskich jest ukazana skrótowo i bez wyszczególnienia poszczególnych osób. Trudno dokładnie ustalić, jakie epizody z życia Proroków i innych postaci autor miał na myśli w swym zestawieniu przykładów wierności⁸⁷. Jednakże w ramach studium historii biblijnej na lekcjach religii można spróbować ustalić z uczniami, jakie osoby autor Listu do Hebrajczyków przywoływał w swoim zestawieniu⁸⁸.

3. Biblijne przykłady ludzi modlitwy w Katechizmie Kościoła Katolickiego

Katechizm Kościoła Katolickiego również podaje przykłady ludzi modlitwy. W numerach 2570-2581 wymieniono osoby ze Starego Testamentu: Abrahama, Jakuba, Mojżesza, Samuela, Dawida, Salomona oraz Eliasza i Proroków. W numerach 2599-2606 oraz 2617-2618 ukazana jest modlitwa Jezusa i Maryi. Katechizm Kościoła Katolickiego wychodzi naprzeciw założeniom katechezy realizowanej na drugim etapie edukacyjnym. Podaje różne sposoby i rodzaje modlitwy w oparciu o przykłady biblijne oraz przykłady ludzi modlitwy⁸⁹. Można je również wykorzystać na czwartym etapie edukacyjnym⁹⁰. W Podstawie programowej na pierwszym etapie edukacyjnym wymieniono Jezusa i Maryję jako przykład modlitwy⁹¹. Katechizm Kościoła Katolickiego wymienia te osoby jako wzorce modlitwy.

⁸⁷ A. TRONINA, *Do Hebrajczyków*, s. 150.

⁸⁸ Pewne wskazówki podaje A. PACIOREK, w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. List do Hebrajczyków*, tłum. A. Paciorek, dz. cyt., s. 140-143. Komentator wymienia Daniela, Szadraka, Mészaka, Abed-Nego, Eliasza, Elizeusza, Jeremiasza, Eleazara z Czasów Machabejskich, Zachariasza, Izajasza i Ezechiela i podaje sigła biblijne ułatwiające identyfikację wspomnianych przez autora Listu do Hebrajczyków sytuacji.

⁸⁹ *Podstawa programowa*, s. 41.

⁹⁰ *Podstawa programowa*, s. 76; *Program nauczania*, s. 147-148, 178-179, 214.

⁹¹ *Podstawa programowa*, s. 31.

3.1. Abraham i modlitwa wiary

W modlitwie Abrahama najpierw podkreślona jest postawa czynu i milczenia, a następnie modlitwa cichej skargi dotyczącej Bożej obietnicy: „Modlitwa Abrahama wyraża się jednak najpierw w czynach: jako człowiek milczenia, w tych miejscach, gdzie się zatrzymuje, buduje ołtarz dla Pana. Dopiero później pojawia się jego pierwsza modlitwa wyrażona w słowach: cicha skarga przypominająca Bogu Jego obietnice, które – jak się wydaje – nie spełniają się” (KKK 2570). Następnie Katechizm Kościoła Katolickiego zwraca uwagę na modlitwę wstawienniczą Abrahama wypływającą z życia w zażyłości z Bogiem oraz na próbę wiary, dzięki której Abraham upodobnił się do Ojca, który nie oszczędzi własnego Syna⁹². Modlitwa odnawia bowiem w człowieku podobieństwo do Boga.

Do wstawienniczej modlitwy Abrahama nawiązuje papież Benedykt XVI w jednej ze swych katechez środowych⁹³. Ojciec Święty nazywa go przyjacielem Boga, który otwiera się na rzeczywistość i na potrzebę świata, modli się za tych, którzy mają być ukarani, i prosi o ich ocalenie⁹⁴. Dzięki tej wstawienniczej postawie Abraham zostaje określony w Rdz 20, 7⁹⁵ mianem proroka⁹⁶. Prorocy cieszyli się w Izraelu szczególnym doświadczeniem Boga. Jednakże należy przyznać, że i patriarchowie mieli niespotykane z Nim relacje. Według biblijnego przekazu, Abraham słyszał głos Boga, który polecił mu opuścić Charan i udać się do Kanaanu (Rdz 12, 1-3), oraz otrzymywał objawienia Boże bądź we śnie, bądź w widzeniu, bądź też w bezpośredniej rozmowie (Rdz 15, 12; 17, 1; 18, 2-3; 22, 2)⁹⁷. Na podstawie Rdz 20, 7 możemy przyjąć, że prorok to nie tylko człowiek, który przekazuje słowo Boże, ale to także ten, kto modli się wstawienniczo za innych. W Ewangelii spotykamy ślad, że pobożni Żydzi w czasach Jezusa byli przekonani, że wstawiennictwo Abrahama u Boga jest niezawodne. Przepowiedź o bogaczu i Łazarzu (Łk 16, 19-31) odrzuca ten pogląd: Ojciec Abraham nie jest w stanie wydobyć z otchłani tego, kto nie czynił miłosierdzia⁹⁸.

⁹² KKK 2571-2572.

⁹³ „L'Osservatore Romano”, (RO), wyd. polskie, 32 (2011) nr 7 (335), s. 51-54.

⁹⁴ Tamże, s. 52.

⁹⁵ Tekst ten należy do elohystycznej warstwy literackiej Pięcioksięgu, która powstała w VIII w. przed Chr., gdy prorocy cieszyli się w narodzie wielkim uznaniem. Por. J. S. SYNOWIEC, *Patriarchowie Izraela i ich religia*, Kraków 1995, s. 135.

⁹⁶ Księgi biblijne przypisują godność proroków wybitnym postaciom z początków Izraela. Oprócz Abrahama prorokiem nazywają Mojżesza (Pwt 18, 15; 34, 10; Oz 12, 14), jego siostrę Miriam (Wj 15, 20) i brata Aarona (Wj 7, 1). Na ogół uważa się, że tytuł proroków osoby te otrzymały dopiero od pisarzy biblijnych. Wymienione teksty powstały bowiem w czasie, gdy profetyzm cieszył się w narodzie wybranym wielkim poważaniem, co mogło skłonić wspomnianych autorów biblijnych do przeniesienia cech proroków na wielkie postacie z odległej przeszłości. Por. J. S. SYNOWIEC, *Patriarchowie Izraela*, s. 135-136; TENŻE, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, Kraków 1995, s. 81.

⁹⁷ J. S. SYNOWIEC, *Patriarchowie Izraela*, s. 135-136; TENŻE, *Prorocy Izraela*, s. 81.

⁹⁸ A. TRONINA, *Abraham – ojciec wierzących*, s. 20.

3.2. Jakub i modlitwa wiary

Modlitwa Jakuba w Katechizmie Kościoła Katolickiego jest nazwana podobnie jak modlitwa Abrahama – modlitwą wiary. Katechizm przypomina, że nocną modlitwę Jakuba duchowa tradycja Kościoła tłumaczy następująco: symbol modlitwy jako walki wiary i zwycięstwa wytrwałości⁹⁹.

3.3. Mojżesz i modlitwa pośrednika

W odniesieniu do Mojżesza Katechizm Kościoła Katolickiego podkreśla jego modlitwę wstawienniczą¹⁰⁰. Modlitwa Mojżesza jest zarazem obrazem modlitwy kontemplacyjnej, która jest wynikiem zażyłości z Bogiem. „Pan rozmawiał Mojżeszem twarzą w twarz, jak się rozmawia z przyjacielem” (Wj 33, 11). Katechizm przypomina modlitwę Mojżesza w czasie walki z Amalekitami, modlitwę o uzdrowienie Miriam i modlitwę za lud, gdy on odstąpił od przymierza¹⁰¹. Również jego modlitwę nazywa modlitwą tajemniczej walki, która inspirowa ludzi modlitwy zarówno w narodzie żydowskim, jak i w Kościele¹⁰².

3.4. Samuel i modlitwa wstawiennicza

Podstawa programowa i Program nauczania religii wymieniają Samuela jako przykład osoby, która słucha słów Boga, o czym wcześniej była mowa. Postać Samuela odgórnie zatem przewidziana jest do prezentacji na lekcji religii. Katechizm Kościoła Katolickiego wymienia go wśród tych, którzy mogą być przykładem modlitwy¹⁰³. Samuel od matki Anny nauczył się trwać przed Panem, a od kapłana Helego słuchać Jego głosu. Według Katechizmu, poznał cenę i ciężar wstawiennictwa: „Jeśli o mnie chodzi, niech daleki będę od tego, bym zgrzeszył przeciw Panu, przestając się za was modlić: będę wam pokazywał drogę dobrą i prostą” (1 Sm 12, 23).

3.5. Dawid i modlitwa króla

W biblijnej edukacji szkolnej nie sposób nie wspomnieć o królu Dawidzie. Występuje on wyraźnie w Nowym Testamencie jako przodek Chrystusa. Osobę Dawida wymieniają dokumenty katechetyczne. Mówi o nim również Katechizm Kościoła Katolickiego. Dawid ukazany jest w nim podobnie jak Mojżesz i Samuel jako ten, kto modli się wstawienniczo za lud i w jego imieniu. Katechizm stwierdza, że w Psalmach jest on pierwszym prorokiem modlitwy żydowskiej i chrześcijańskiej¹⁰⁴.

⁹⁹ KKK 2573.

¹⁰⁰ KKK 2574-2577.

¹⁰¹ KKK 2577.

¹⁰² KKK 2577.

¹⁰³ KKK 2578.

¹⁰⁴ KKK 2579.

3.6. Salomon i modlitwa króla

Również Salomon jest wymieniony w Podstawie programowej oraz Programie nauczania. Katechizm Kościoła Katolickiego o modlitwie króla Salomona pisze w następujący sposób: „Król wznosi ręce ku niebu i błaga Pana za siebie, za cały lud, za przyszłe pokolenia, o przebaczenie ich grzechów i o zaspokojenie ich codziennych potrzeb, ażeby wszystkie narody wiedziały, że On jest jedynym Bogiem i że serce Jego ludu całkowicie do Niego należy”¹⁰⁵. Opis modlitwy króla Salomona przedstawiony jest w Pierwszej Księdze Królewskiej (1 Krl 8, 22-53). Król Salomon podczas aktu poświęcenia nowo wybudowanej świątyni występuje jako pośrednik, który wstawia się do Boga nie tylko za siebie, ale i za lud Izraela, i za cudzoziemców, a nawet za przyszłe pokolenia. Taka jest modlitwa królewska.

3.7. Eliasz i Prorocy oraz nawrócenie serca

Postać proroka Eliasza jest bardzo ważna w przekazie katechetycznym¹⁰⁶. Wymieniana jest również w Podstawie programowej i Programie nauczania. Katechizm w krótki sposób przywołuje znaczące wydarzenia z życia Eliasza, ukazując go jako męża modlitwy¹⁰⁷. W numerze 2584 KKK uogólnia: „Z przebywania «sam na sam z Bogiem» prorocy czerpią światło i siłę dla swojego posłannictwa. Ich modlitwa nie jest ucieczką od niewiernego świata, ale słuchaniem słowa Bożego, czasami sporem lub skargą, a zawsze wstawiennictwem, które oczekuje i przygotowuje na interwencję Boga Zbawiciela, Pana historii”. Modlitwa proroka zawiera w sobie, podobnie jak modlitwa króla, elementy wstawiennicze.

3.8. Jezus i Jego modlitwa

Numery 2599-2606 Katechizm poświęca modlitwie Jezusa. Najpierw zwraca uwagę, że Jezus jak każdy człowiek uczył się modlitwy – od swej Matki, w synagodze i świątyni¹⁰⁸. Wraz z wzrastaniem Jego modlitwa staje się modlitwą synowską. Modlitwa Jezusa może być przykładem i wzorem modlitwy dla chrześcijan. Jezus modli się przed ważniejszymi wydarzeniami¹⁰⁹. Katechizm zwraca uwagę na dziękczynienie i modlitwę prośby, którą Jezus zanosi za ludzi. Jednocześnie jest posłuszny woli Ojca, modlitwa więc wyraża się w przyłgnięciu do Jego woli¹¹⁰. Katechizm przytacza modlitwy wypowiedziane przez Jezusa na krzyżu. Podsumowuje, że zostały w nie włączone wszystkie lęki ludzkości, wszystkie

¹⁰⁵ KKK 2580.

¹⁰⁶ A. DŁUGOSZ, *Katechetyczne przesłanie znaków Starego Testamentu*, s. 135-147; B. STYPUŁKOWSKA, *Prorok Eliasz w odniesieniu do Chrystusa i Mojżesza w przekazie katechezy biblijnej*, „Polonia Sacra” X (XXVIII) (2006) nr 19 (63), s. 263-278.

¹⁰⁷ KKK 2582-2583.

¹⁰⁸ KKK 2599.

¹⁰⁹ KKK 2600.

¹¹⁰ KKK 2603.

prośby i akty wstawiennictwa w historii. Ojciec je przyjmuje i wysłuchuje ich. Psalterz daje nam do tej modlitwy klucz w Chrystusie¹¹¹.

3.9. Maryja i Jej modlitwa

Numery 2617-2619 Katechizm poświęca modlitwie Maryi. Zwraca przede wszystkim uwagę na Jej modlitwę *fiat* i *Magnificat*. Ukazuje też Maryję jako niewiastę wstawiającą się za ludźmi i wysłuchaną przez Boga.

Przy tematyce maryjnej warto podjąć zagadnienie modlitwy różańcowej. W Programie nauczania na II etapie edukacyjnym, w szóstej klasie szkoły podstawowej wśród treści katechetycznych widnieje zapis o tym, że „Maryja jest nauczycielką życia Jezusa w modlitwie różańcowej”¹¹². Według Jana Pawła II, modlitwa różańcowa jest jakby streszczeniem przesłania Ewangelii. W niej odbija się echem modlitwa Maryi, Jej nieustanne *magnificat* za dzieło Odkupienia, które rozpoczęło się przez Wcielenie. Modląc się na różańcu wstępuje do szkoły Maryi i daje się wprowadzić w kontemplację oblicza Chrystusa i w doświadczanie głębi Jego miłości. Za pośrednictwem różańca chrześcijanin czerpie obfitość łaski, otrzymując ją niejako wprost z rąk Matki Odkupiciela, ponieważ jest to modlitwa zanoszona razem z Maryją¹¹³.

4. Biblijne przykłady wiary w Liście apostolskim Benedykta XVI *Porta fidei*

W Liście apostolskim Benedykta XVI *Porta fidei* w numerze 13. podawane są różne przykłady wiary od czasów biblijnych do współczesnych. Uwaga najpierw zostaje skoncentrowana na Jezusie, bowiem w „Nim, który umarł i zmartwychwstał dla naszego zbawienia, znajdują pełne światło przykłady wiary, które naznaczyły te dwa tysiące lat naszej historii zbawienia”¹¹⁴. Z biblijnych postaci Papież wymienił jako przykłady wiary Maryję, Apostołów i uczniów.

List papieża Benedykta XVI wychodzi naprzeciw założeniom katechezy realizowanej na drugim etapie edukacyjnym. Podaje przykład Apostołów, do których należy św. Piotr, dalej uczniów, do których należy św. Paweł, oraz jako przykład – życie pierwszych wspólnot chrześcijańskich, które mogą być wzorem dla dzisiejszego Kościoła¹¹⁵.

¹¹¹ KKK 2606.

¹¹² *Program nauczania*, s. 99.

¹¹³ IOANNES PAULUS II, *Epistula apostolica „Rosarium Virginis Mariae” de Mariali Rosario*, 1, AAS 95 (2003), s. 5, JAN PAWEŁ II, *List apostolski Rosarium „Virginis Mariae” o różańcu świętym*, Watykan 2007, s. 9-10.

¹¹⁴ PF 13, AAS 103 (2011), s. 732: „In ipso, mortuo et resuscitato pro nostra salute, plenam lucem reperiunt fidei exempla quibus duo haec millennia nostrae historiae salutis sunt signata”, BENE-DYKT XVI, *List apostolski „Porta fidei”*, s. 19.

¹¹⁵ *Program nauczania*, s. 93.

4.1. Przykład Maryi

Jako pierwszy przykład biblijny Benedykt XVI wskazał Maryję. Zwrócił uwagę przede wszystkim na zwiastowanie, nawiedzenie św. Elżbiety, narodzenie Jezusa i ucieczkę do Egiptu, następnie przywołał okres działalności publicznej Jezusa i obecność Maryi pod krzyżem oraz czas po zmartwychwstaniu Jezusa, gdy Maryja była obecna we wspólnocie pierwszych uczniów. Papież w swoim Liście otwierającym Rok Wiary napisał „Przez wiarę Maryja przyjęła słowa Anioła i uwierzyła w zwiastowanie, że stanie się Matką Boga w posłuszeństwie swego oddania (Łk 1, 38). Nawiedzając Elżbietę, wzniosła swoją pieśń pochwalną do Najwyższego, za cuda, jakich dokonywał w tych, którzy się Jemu powierzają (Łk 1, 46-55). Z radością i drżeniem urodziła swego jedyne Syna, zachowując nienaruszone dziewictwo (Łk 2, 6-7). Ufając swemu oblubieńcowi, Józefowi, uszła z Jezusem do Egiptu, aby uratować Go przed prześladowaniami Heroda (Mt 2, 13-15). Z tą samą wiarą szła za nauczającym Panem i pozostała z Nim aż do Golgoty (J 19, 25-27). W wierze cieszyła się owocami zmartwychwstania Jezusa i zachowując w swoim sercu wszelkie wspomnienia (Łk 2, 19. 51), przekazała je Dwunastu zgromadzonym z Nią w Wieczerniku, aby otrzymać Ducha Świętego (Dz 1, 14; 2, 1-4)”¹¹⁶.

Problematyka maryjna jest obecna na wielu katechezach. Ukazanie osoby Maryi i Jej wiary w oparciu o teksty biblijne na pewno jest potrzebne i ważne. Można to stopniowo realizować na wszystkich etapach edukacyjnych.

4.2. Przykład Apostołów

Benedykt XVI wskazał Dwunastu jako przykład wiary dla chrześcijan. Zwraca uwagę na ich zawierzenie Bogu wyrażone przez pójście za Jezusem oraz dawane przez nich świadectwo życia w okresie po zmartwychwstaniu Chrystusa. W Liście apostołskim *Porta fidei* czytamy: „Ze względu na wiarę Apostołowie zostawili wszystko, aby pójść za Nauczycielem (Mt 10, 28). Wierzyli w słowa, którymi zapowiadał Królestwo Boże obecne i realizujące się w Jego osobie (Łk 11, 20). Byli w komunii życia z Jezusem, który ich nauczał, pozostawiając im nową regułę życia, przez którą byliby po Jego śmierci rozpoznawani jako Jego uczniowie (J 13, 34-35). Przez wiarę poszli na cały świat, wypełniając polecenie niesienia Ewangelii wszelkiemu stworzeniu (Mk 16, 15) i bez jakiegokolwiek

¹¹⁶ PF 13, AAS 103 (2011), s. 732: „Per fidem Maria excepit Angeli verbum et credidit annuntiationi, nempe quod Mater Dei fieret in oboeditione propriae deditiois (cfr Lc 1, 38). Visitans Elisabeth suum extulit canticum laudis Altissimo pro miris quae operabatur in omnibus qui sese Ei concedunt (cfr Lc 1, 46-55). Laetanti et commoto animo peperit unicum Filium suum, intactam servans virginitatem (cfr Lc 2, 6-7). Confidens Ioseph, suo Sponso, Iesum in Aegyptum portavit ut eum ab Herodi persecutione eriperet (cfr Mt 2, 13-15). Eadem cum fide secuta est Dominum in eius praedicatione et cum Eo ad Golgotha usque mansit (cfr Io 19, 25-27). Cum fide Maria gustavit fructus resurrectionis Iesu et, omnem memoriam in corde suo conferens (cfr Lc 2, 19.51), commisit eam Duodecim secum in Cenaculo congregatis ut Spiritum Sanctum susciperent (cfr Act 1, 14; 2, 1-4)”, BENEDYKT XVI, *List apostołski „Porta fidei”*, s. 19.

obawy głosili wszystkim radość zmartwychwstania, którego byli wiernymi świadkami¹¹⁷.

Ojciec Święty już wcześniej w swoich katechezach środowych wygłoszonych w 2006 r. podjął się przybliżenia tajemnicy Kościoła oraz przedstawienia sylwetek poszczególnych Apostołów. Zbiór tych katechez rozpoczyna omówienie tematu ustanowienia Dwunastu (dwie katechezy¹¹⁸), ich komunii (dwie katechezy¹¹⁹), Tradycji (dwie katechezy¹²⁰) i sukcesji apostoelskiej¹²¹. Następnie Benedykt XVI przedstawia poszczególnych Apostołów: Piotra (trzy katechezy¹²²), Andrzeja¹²³, Jakuba Starszego¹²⁴, Jakuba Młodsze¹²⁵, Jana (trzy katechezy¹²⁶), Mateusza¹²⁷, Filipa¹²⁸, Tomasza¹²⁹, Bartłomieja¹³⁰, Szymona Kananejczyka i Judę Tadeusza¹³¹, Judasza Iskariotę i Macieja¹³².

Podczas lekcji religii zapoznujemy uczniów z powołaniem Apostołów oraz ukazujemy ich jako wspólnotę uczniów Pana. W przekazie katechetycznym wyróżniamy wśród nich osobę Piotra ze względu na jego miejsce w Kościele. Nie o wszystkich Apostołach możemy jednak poprowadzić oddzielną lekcję, gdyż w przekazie biblijnym brak ku temu potrzebnego materiału. Nie o to również chodzi. Fragmenty biblijne dotyczące Dwunastu ukazują ich jako kolegium ustanowione i wybrane przez Jezusa do określonych zadań. Dlatego też lekcje religii winny uwzględnić ten przekaz.

¹¹⁷ PF 13, AAS 103 (2011), s. 732: „Per fidem Apostoli reliquerunt omnia ut Magistrum sequerentur (cfr Mc 10, 28). Crediderunt verbis quibus ipse Regnum Dei nuntiabat praesens et sua in persona perfectum (cfr Lc 11, 20). Vixerunt in communione vitae cum Iesu qui erudiebat eos sua doctrina, relinquens illis novam vitae regulam, cuius vi post eius mortem tamquam eius discipuli innotescerent (cfr Io 13, 34-35). Per fidem mundum universum lustraverunt, mandato obtemperantes Evangelium omni creaturae praedicandi (cfr Mc 16, 15), et quovis dempto timore omnibus nuntiaverunt gaudium resurrectionis quam fideliter sunt testificati”, BENEDYKT XVI, *List apostolski „Porta fidei”*, s. 19-20.

¹¹⁸ Katecheza środowa z dnia 15 marca 2006 r., OR 27 (2006) nr 8 (285), s. 33-34; Katecheza środowa z dnia 15 marca 2006 r., OR 27 (2006) nr 8 (285), s. 34-35.

¹¹⁹ Katecheza środowa z dnia 29 marca 2006 r., OR 27 (2006) nr 8 (285), s. 35-36; Katecheza środowa z dnia 5 kwietnia 2006 r., OR 27 (2006) nr 8 (285), s. 37-38.

¹²⁰ Katecheza środowa z dnia 26 kwietnia 2006 r., OR 27 (2006) nr 8 (285), s. 38-39; Katecheza środowa z dnia 3 maja 2006 r., OR 27 (2006) nr 9-10 (286), s. 41-43.

¹²¹ Katecheza środowa z dnia 10 maja 2006 r., OR 27 (2006) nr 9-10 (286), s. 43-44.

¹²² Katecheza środowa z dnia 17 maja 2006 r., OR 27 (2006) nr 9-10 (286), s. 44-45; Katecheza środowa z dnia 24 maja 2006 r., OR 27 (2006) nr 11 (287), s. 53-54; Katecheza środowa z dnia 7 czerwca 2006 r., OR 27 (2006) nr 11 (287), s. 54-55.

¹²³ Katecheza środowa z dnia 14 czerwca 2006 r., OR 27 (2006) nr 11 (287), s. 56-57.

¹²⁴ Katecheza środowa z dnia 21 czerwca 2006 r., OR 27 (2006) nr 11 (287), s. 57-58.

¹²⁵ Katecheza środowa z dnia 28 czerwca 2006 r., OR 27 (2006) nr 12 (288), s. 21-22.

¹²⁶ Katecheza środowa z dnia 5 lipca 2006 r., OR 27 (2006) nr 12 (288), s. 22-24; Katecheza środowa z dnia 9 sierpnia 2006 r., OR 27 (2006) nr 12 (288), s. 25-26; Katecheza środowa z dnia 23 sierpnia 2006 r., OR 27 (2006) nr 12 (288), s. 27-28.

¹²⁷ Katecheza środowa z dnia 30 sierpnia 2006 r., OR 27 (2006) nr 12 (288), s. 28-29.

¹²⁸ Katecheza środowa z dnia 6 września 2006 r., OR 28 (2007) nr 1 (289), s. 35-37.

¹²⁹ Katecheza środowa z dnia 27 września 2006 r., OR 28 (2007) nr 1 (289), s. 37-38.

¹³⁰ Katecheza środowa z dnia 4 października 2006 r., OR 28 (2007) nr 1 (289), s. 38-39.

¹³¹ Katecheza środowa z dnia 11 października 2006 r., OR 28 (2007) nr 1 (289), s. 40-41.

¹³² Katecheza środowa z dnia 18 października 2006 r., OR 28 (2007) nr 1 (289), s. 41-42.

4.3. Przykład uczniów

Benedykt XVI jako trzeci biblijny przykład wiary wskazał wspólnotę pierwszych chrześcijan, o której jest mowa w *Dziejach Apostolskich*. Pisał: „Ze względu na wiarę uczniowie utworzyli pierwszą wspólnotę zgromadzoną wokół nauki Apostołów, na modlitwie, w Eucharystii, dając do wspólnej dyspozycji to, co posiadali, aby przyjść z pomocą potrzebom braci (Dz 2, 42-47)”¹³³. Ojciec Święty, podobnie jak w przypadku Apostołów, poświęcił pierwszym uczniom swoje katechezy środowe. Oddzielnie omawia Pawła z Tarsu (cztery katechezy¹³⁴), Tymoteusza i Tytusa¹³⁵, Szczepana¹³⁶, Barnabę, Sylasa i Apollosa¹³⁷, małżonków Pryscyllę i Akwile¹³⁸. Ostatnia katecheza z tego cyklu przedstawia kobiety w służbie Ewangelii¹³⁹.

Na lekcji religii warto wspomnieć o tej grupie uczniów Chrystusa i przyjrzeć się zasadom ich życia. Fragmenty z *Dziejów Apostolskich* opowiadające o pierwszych wspólnotach uczniów winny być znane współczesnym chrześcijanom¹⁴⁰. Ponadto będą dobrym wprowadzeniem uczniów w lekturę Listów z Nowego Testamentu.

Zakończenie

Przykłady wiary dla chrześcijan proponowane przez autora Listu do Hebrajczyków oraz biblijne przykłady z *Katechizmu Kościoła Katolickiego* i Listu apostołskiego Benedykta XVI *Porta fidei* mogą być przedstawione i omówione w ramach lekcji religii i katechezy parafialnej na różnych etapach edukacyjnych. Najwięcej przykładów znajduje się w Liście do Hebrajczyków. Dokładne

¹³³ PF 13, AAS 11 (2011), s. 732: „Per fidem discipuli instituerunt primam communitatem congregatam circa doctrinam Apostolorum, in oratione, in celebratione Eucharistiae, omnia quae possidebant in commune ponentes ut necessitatibus fratrum subvenirent (cfr Act 2, 42-47)”.

¹³⁴ Katecheza środowa z dnia 25 października 2006 r., OR 28 (2007) nr 3 (291), s. 28-30; Katecheza środowa z dnia 8 listopada, 2006 r., OR 28 (2007) nr 3 (291), s. 30-31; Katecheza środowa z dnia 15 listopada 2006 r., OR 28 (2007) nr 3 (291), s. 32-33; Katecheza środowa z dnia 22 listopada 2006 r., OR 28 (2007) nr 3 (291), s. 33-35. Do osoby św. Pawła Benedykt XVI powrócił jeszcze w swoich katechezach środowych wygłoszonych w Roku jubileuszowym z okazji 2000-lecia urodzin św. Pawła Apostoła w 2008 roku. Katechezy te były drukowane w kolejnych numerach „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) począwszy od numeru 9 (306) z roku 2008 a skończywszy na numerze 4 (312) z roku 2009, później wydane w odrębnej pozycji: BENEDYKT XVI, *Katechezy o św. Pawle*, Kraków 2009. Na temat wykorzystania tych katechez podczas lekcji religii zob.: B. STYPUŁKOWSKA, *Katechezy środowe Benedykta XVI o Świętym Pawle dotyczące jego życia i działalności w ujęciu szkolnej katechezy biblijnej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” XXXIX (2011), s. 203-211.

¹³⁵ Katecheza środowa z dnia 13 grudnia 2006 r., OR 28 (2007) nr 3 (291), s. 35-36.

¹³⁶ Katecheza środowa z dnia 10 stycznia 2007 r., OR 28 (2007) nr 3 (291), s. 36-38.

¹³⁷ Katecheza środowa z dnia 31 stycznia 2007 r., OR 28 (2007) nr 5 (293), s. 49-51.

¹³⁸ Katecheza środowa z dnia 7 lutego 2007 r., OR 28 (2007) nr 5 (293), s. 51-52.

¹³⁹ Katecheza środowa z dnia 14 lutego 2007 r., OR 28 (2007) nr 5 (293), s. 53-54.

¹⁴⁰ Co zresztą jest uwzględnione w Programie dla szóstej klasy szkoły podstawowej (s. 93).

omówienie rozdziału 11. tego Listu i odniesienie się do innych tekstów biblijnych mówiących o poszczególnych postaciach wymaga sporo czasu oraz postawy uczniów przygotowanych do takiej lektury. Przykłady ludzi wiary z Listu do Hebrajczyków zestawiają różne osoby, o których jest więcej lub mniej fragmentów w Biblii. Niektóre imiona powinny być uczniom dobrze znane, z innymi mogą spotkać się po raz pierwszy. Analiza rozdziału 11. Listu do Hebrajczyków jest dobrą okazją do wyszukiwania w odpowiednich miejscach Pisma Świętego tekstów przedstawiających wymienione osoby. Dzięki temu uczniowie będą poznawać znaczenie jednych fragmentów biblijnych przez czytanie innych. Dobrze byłoby też porównać na lekcji religii tekst z Listu do Hebrajczyków wymieniający ludzi wiary z pochwałą ojców zawartą w Mądrości Syracha (Syr 44-50). Treść odwołująca się do Starego Testamentu zbliżona jest do wiadomości podanych w Podstawie programowej przeznaczonych dla trzeciego etapu edukacyjnego, a mianowicie głównych wydarzeń i postaci starotestamentalnej historii zbawienia¹⁴¹. Poziom ten określony został jako „Katecheza wyznania i rozumienia wiary”¹⁴². Domaga się zatem przedstawienia uczniom biblijnych przykładów ludzi wiary. Jednakże głębszych analiz czytanych tekstów mogliby dokonać uczniowie starsi. Podstawa programowa na czwartym etapie edukacyjnym w odniesieniu do formacji moralnej podaje biblijne przykłady osób powołanych¹⁴³. W tekstach biblijnych występują opisy powołania niektórych osób np. Abrahama (Rdz 12, 1-8), Mojżesza (Wj 3, 1 – 4, 18a; 6, 2-12) czy Apostołów (4, 18-22; 9, 9-13; Mk 1, 16-20; Łk 5, 27-32; J 1, 43-51), co można wykorzystać podczas lekcji religii w szkole ponadgimnazjalnej. Warto zastanowić się również nad treścią katechezy parafialnej, która powinna uzupełniać treści przekazywane na lekcji religii w szkole. Ani Podstawa programowa, ani też Program religii nie przewidują kursorycznej lektury Pisma Świętego, co w pewnym stopniu jest realizowane przez czytania mszalne. Trudno jednak wyobrazić sobie formację biblijną bez lektury poszczególnych ksiąg Pisma Świętego. Być może jest to postulat możliwy do zrealizowania podczas katechezy parafialnej. Począwszy od drugiego etapu edukacyjnego przez trzeci i czwarty (razem 9 lat) podczas nauki szkolnej uczniowie mieliby możliwość przynajmniej jednokrotnego przeczytania całego kanonu. Takie studium można byłoby kontynuować w ramach katechezy dorosłych¹⁴⁴, gdyż za każdym

¹⁴¹ Podstawa programowa, s. 53.

¹⁴² Tamże, s. 50-69.

¹⁴³ Tamże, s. 75.

¹⁴⁴ Na temat katechezy dorosłych wypowiedziała się Międzynarodowa Rada ds. Katechezy, wydając dokument *Katecheza dorosłych we wspólnocie chrześcijańskiej. Niektóre linie i ukierunkowania*, tłum. K. Misiaszek SDB, Kraków 2001. Omówienie tego dokumentu i inne zagadnienia tej problematyki znajdziemy w pracy zbiorowej *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002. W odniesieniu do katechezy dorosłych warto zwrócić jeszcze uwagę na dokument zatwierdzony w 1970 r. przez Konferencję Episkopatu Polski, a mianowicie *Dyrektorium apostołstwa świeckich*, w: KOMISJA EPISKOPATU POLSKI DS. DUSZPASTERSTWA OGÓLNEGO, *Ewangelizacja w tajemnicy i misji Kościoła. Materiały formacyjne i homiletyczne w roku duszpasterskim 1994/95*, Katowice 1994, s. 352-375. Dokument Międzynarodowej Rady

razem lektura Biblii będzie bardziej pogłębiona i zrozumiana na wyższym poziomie. Lekturę katechetyczną można zharmonizować z cyklem czytań mszalnych, dbając o uzupełnienie fragmentów opuszczonych w czasie liturgii.

Katechizm Kościoła Katolickiego przedstawia następną grupę osób mogących być przykładem dla wierzących. Jak było wcześniej wspomniane, koresponduje to z założeniami Podstawy programowej na drugim oraz czwartym etapie edukacyjnym¹⁴⁵, dlatego też na tych etapach można wykorzystać biblijne przykłady ludzi modlitwy ze zwróceniem uwagi na powtarzający się motyw modlitwy wstawieniowej. Również na drugim i czwartym etapie edukacyjnym można skorzystać z następnego źródła, a mianowicie Listu apostołskiego Benedykta XVI *Porta fidei*, który z postaci biblijnych ogranicza się do podania jako wzoru wiary osoby Maryi, Apostołów i uczniów. Gdy będziemy korzystać z tych przykładów w starszych klasach, można odwołać się do katechez środowych poświęconych poszczególnym osobom.

Na pierwszym etapie edukacyjnym nie jest możliwe wykorzystanie w całości wykazów ludzi będących przykładami wiary. Trudno też mówić o systematycznej lekturze Pisma Świętego. Można natomiast egzemplarycznie przedstawić wybrane osoby występujące w omawianych przez nas źródłach na poziomie odpowiadającym małym dzieciom. Program podaje tu m.in. Abrahama, Mojżesza, Samuela i Maryję¹⁴⁶. Przy omawianiu tych postaci nie będziemy się oczywiście odwoływać do Listu do Hebrajczyków ani do Katechizmu Kościoła Katolickiego czy Listu apostołskiego *Porta fidei*, ale zastosujemy metodę opowiadania biblijnego.

ds. Katechezy w celach szczegółowych wymienia osiągnięcie podstawowego stopnia rozumienia wiary Kościoła, która odwołuje się bezpośrednio do źródeł Objawienia, czyli Pisma Świętego, liturgii, Ojców Kościoła, Magisterium Kościoła, innych wielkich dokumentów Tradycji i doświadczeń życia wspólnot kościelnych (n. 39). Przy treściach katechezy dorosłych wspomniano o tym, że należy zadbać o odpowiednie przygotowanie poszczególnych jej uczestników i całej wspólnoty do czytania, rozumienia i wykorzystywania Pisma Świętego (n. 46). *Dyrektorium apostołstwa świeckich* wprawdzie nie mówi bezpośrednio o formacji biblijnej, ale warto zwrócić uwagę na wskazanie możliwości doksztalcenia się w zakresie wiedzy religijnej w kościelnych ośrodkach akademickich (n. 104). Studia teologiczne umożliwiają zdobycie podstawowej wiedzy biblijnej, a nawet uzyskania specjalizacji w tej dziedzinie. Program studiów przewiduje wprowadzenie do Pisma Świętego, egzegezę poszczególnych ksiąg Starego i Nowego Testamentu oraz teologię biblijną. Zdobyta wiedza w trakcie studiów ma charakter praktyczny. Przykładem takiej formacji biblijnej są studia w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. W Statucie tej Uczelni czytamy, że celem głównym Instytutu jest promocja religijnej formacji wiernych, zarówno świeckich, jak i konsekrowanych, do bardziej świadomego i aktywnego uczestnictwa w dziele ewangelizacji współczesnego świata, a także aktywnego udziału w życiu Kościoła i współpracy według właściwej im specyfiki z tymi, którzy mają w Kościele władzę święceń – zob. *Statut Wyższego Instytutu Teologicznego im. Najświętszej Maryi Panny Stołicy Mądrości w Częstochowie*, <http://www.wit.czystochowa.opoka.org.pl>, (08.03.2013 r.).

¹⁴⁵ *Podstawa programowa*, s. 41, 76.

¹⁴⁶ *Program nauczania*, s. 46.

Wszystkie biblijne przykłady podane w Piśmie Świętym, Katechizmie Kościoła Katolickiego czy w Liście apostolskim Benedykta XVI *Porta fidei* mogą być wykorzystywane na lekcji religii i w katechezie parafialnej nie tylko w Roku Wiary. Konfrontacja własnego życia z przykładami biblijnymi pomoże uczniom doświadczyć Boga jako obecnego i działającego również w czasach współczesnych.

Biblical examples of faith suggested for presentation
during religious classes and parish catechesis

SUMMARY

The Holy Bible is a basic resource for religion classes, therefore the directive that the examples of faith for Christians should be taken out of it is quite reasonable. Besides the Bible, the Catechism of the Catholic Church and the apostolic letter of Benedict XVI announcing the Year of Faith were brought into attention. The Pope encouraged the study of the Catechism of the Catholic Church, and he also gave examples of faith of the people from the New Testament times until today.

The present paper firstly discusses the directives given by catechetical documents *Principles of Program Catechesis of Catholic Church in Poland* and *The Program of the Roman Catholic Religion Teaching at Nursery Schools and Schools* concerning the biblical examples of faith, then the examples of faith for Christians given by the author of the Letter to the Hebrews, examples of the praying people included in the Catechism of the Catholic Church, and in the end deals with the persons and groups of persons mentioned by the Pope Benedict XVI in his Apostolic Letter *Porta fidei*. It is concluded with a summary which contains catechetical directives.